

УДК: 159.923.2 – 053.6.

ЛАВРІНЕНКО Віталій Анатолійович

*асистент кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ЗАСАДИ ЖИТТЄВОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ-НЕФОРМАЛІВ

У статті аналізуються особливості становлення смислової сфери підлітків. Розглядаються особливості процесу самореалізації молоді в системі неформальних міжособистісних стосунків та його ціннісно-сміслові засади, роль смислової сфери в детермінації самореалізації підлітків-неформалів. Описується вплив дискурсів субкультури на становлення наративів підлітків та їхня роль у процесі самореалізації молоді в неформальних об'єднаннях.

Ключові слова: *самореалізація підлітків, ціннісно-сміслова сфера, особистісний смисл, детермінанти самореалізації особистості, наратив.*

Постановка проблеми. Вивчення ціннісно-сміслових засад життєвої самореалізації підлітків із неформальних угруповань набуває особливої актуальності останнім часом. Це пов'язано з тим, що домінуючі в молодіжних субкультурах цінності та норми соціальної взаємодії, смислові настанови підлітків набули нових змістових характеристик та форм вираження, а значення неформальних об'єднань у житті сучасних підлітків істотно зросло. Такі об'єднання часто набувають ознак одного з найважливіших складових компонентів соціального оточення порівняно з сім'єю та колективом школи.

Збільшення числа неформальних угруповань відбувається у переважній більшості країн по всьому світу. Перебуваючи в таких об'єднаннях, підлітки специфічно реалізують потребу інтимно-особистісного спілкування, яке в цьому віці набуває особливого значення для розвитку особистості.

Важливість дослідження ціннісно-сміслових засад життєвої самореалізації підлітків-неформалів витікає з картини психологічного становлення особистості підлітка. Цей період складний і кризовий. Унаслідок активної комунікативної діяльності відбувається суттєве переструктурування всього психічного життя підлітка, формуються основні особистісні

новоутворення – почуття дорослості, самоствалення, рефлексія та осмислення життя.

Зміст спілкування підлітків, особливості їхніх комунікативних навичок і умінь певною мірою визначають їхні смислові настанови за допомогою інтеріоризації суспільного досвіду через механізми сприйняття, соціального науління, засвоєння поведінкових патернів та рефлексії. Співствалючи оцінки оточуючих власних вчинків зі своїм баченням, останніх підліток формує уявлення про себе, унаслідок чого виникає самоствалення, оптимізується самооцінка та формується «образ Я». Здійснюючи рефлексію, підліток центрується навколо особливостей власного «Я», своїх інтересів і переконань, ціннісних орієнтацій, смислових настанов та життєвих смислів. Унаслідок такої активності (діяльності, спрямованої на самопізнання) у підлітка кристалізується смислова сфера, означаються смислові настанови та життєві смисли, сукупність яких виражається у самореалізації – представленні себе підлітком партнерам по міжособистісній взаємодії.

Відповідно, комунікативний досвід підлітка внаслідок активної участі в діяльності неформальних угруповань впливає на його осмислення життя, визначає структурну організацію та змістовне наповнення його смислової сфери. Зокрема, розглядаючи активність неформальних об'єднань підлітків, можна говорити про специфіку смислового навантаження взаємодії в субкультурах (наративи у спілкуванні підлітків, унікальні для представників різних неформальних груп). Так, сукупність смислових настанов в ідеології агресивно спрямованих субкультур, яка значною мірою засвоюється підлітками і визначає їхні наративи, суттєво відрізняється від смислових засад романтико-ексципітських неформальних рухів.

Отже, становлення смислової сфери підлітків-неформалів залежить від: 1) особливостей їхньої взаємодії з однолітками (стилі взаємодії, особливості її організації, комунікативних умінь, соціометричного статусу тощо); 2) особливостей та міри засвоєння підлітками основних смислових орієнтирів тієї чи іншої субкультури. Тобто, смислова сфера підлітків має ознаки контекстуальності, нероздільна з життєвим та комунікативним досвідом набутиим у неформальній взаємодії (згідно з принципом

буттєвого опосередкування смислової реальності за Д.О. Леонтьєвим [6]).

Окрім цього смислова сфера підлітків виступає інтегральним феноменом, ядром психічного життя і особистості дитини (за Б.С. Братусем). У смислах інтегрується вся особистісна структура молоді особистості, відображається наявний життєвий досвід, результати комунікативної взаємодії. При цьому смисли – важливе утворення, що визначає вектор спрямованості особистості, утворення мотивів діяльності та вибір стратегій самореалізації, саморозвитку та життєвої самопрезентації молоді особистості.

Мета даної статті – проаналізувати психологічні особливості ціннісно-смислових засад життєвої самореалізації підлітків-неформалів. Відповідно до визначеної мети, **завданнями** даної статті виступають: 1) охарактеризувати особливості становлення смислової сфери підлітків; 2) описати специфіку феномену самореалізації та особливостей його протікання у підлітків-неформалів; 3) окреслити роль наративів у процесі самопрезентації підлітків-неформалів у системі соціальних контактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення поставленої проблеми вимагає розгляду психологічних особливостей смислів особистості як осередку її життєвої активності. Проблему смислів та життєвих орієнтацій досліджували Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, Г.О. Балл, Б.С. Братусь, Б.В. Зейгарнік, К.В. Карпинський, О.М. Леонтьєв, Д.О. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та інші. Так, смисл визначається як універсальний базовий механізм свідомості і поведінки людини, основа її особистості [6]. Смисл людини розглядається як різновид життєвої задачі, спосіб упорядкування свідомості, інтерпретація світу і життя в цілому.

Ціннісно-смислова сфера відіграє особливу роль у детермінації самореалізації особистості в соціальних стосунках, що є однією із найбільш вагомих потреб у підлітковому віці (О.В. Селєзньова [7]). При цьому відповідно до принципу «буттєвого опосередкування смислової реальності» (за Д.О. Леонтьєвим [6]), структура особистісних смислів та

сміслових настанов особистості суттєво залежить від її комунікативного та життєвого досвіду.

Самореалізація особистості (за С.І. Кудіновим [4]) визначається як сукупність стильових і мотиваційно-сміслових характеристик, які забезпечують постійність устремлень і готовність до самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності, що дозволяє більш різноаспектно дослідити особливості даного процесу у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Особливого значення становлення смислової сфери набуває у підлітковому віці, який виступає перехідним періодом від дитинства до дорослості. Формування особистісних смислів та смілових настанов підлітків відбувається впродовж подолання ними своєї кризи. Її суть пов'язана з основним новоутворенням підліткового віку – почуттям дорослості, що реалізується у прагненні молодої людини бути визнаним дорослою самостійною людиною представниками соціального оточення (Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Д.І. Фельдштейн [2]).

До особливостей психічного життя підлітка можна також віднести залежність самовідношення від зовнішнього оцінювання та значні зміни у структурі цінностей і відношення до життя, орієнтування на отримання нового соціального досвіду (Л.І. Божович, Г.І. Давидова, І.С. Кон, В.С. Мухіна, Н.В. Соловйова, Ю.А. Тюменева, М.К. Павлова, та ін. [1, 2, 3]), що зумовлює суттєві зміни у осмисленні життя підлітками.

Засвоєння суспільних оцінок підлітками та формування на їхній основі власного самооціночного ставлення призводить до суттєвої перебудови смілових зв'язків і систем, відображаються у можливості дитини співвіднести окремі поведінкові прояви (котрі відображають наявність чи відсутність різних особистісних рис) із широкими контекстами соціального життя. Тобто, аналізуючи окремі ситуації підліток робить висновки про вираженість у себе важливих якостей – самостійності, комунікативності, компетентності та адаптованості тощо.

На основі самооцінювання у підлітків формуються якісно нові смілові настанови, котрі можуть здійснювати як стабілізуючий, так і дезорганізуючий ефект на соціальну

активність дитини. Прикладом для першого випадку може виступати розвиток мотивів дитини на основі осмислення власної самостійності, розгляду даної якості як цінності, що виступає джерелом смислоутворення та мотивоутворення [5]. Сприймаючи самостійність як важливу якість свого життя, підліток переструктурує свої мотиви, що спонукає його до реалізації намагань набувати соціальні уміння, необхідності виразити себе в колі однолітків, розвивати власні здібності в гуртках, розширювати знання про оточуючий світ тощо.

Як зазначає Г.О. Вайзер [1], процес психічного розвитку особистості підлітка має ознаки початку становлення психологічної зрілості. Даний період характеризується ієрархізацією мотивів, виникненням рефлексії, формуванням узагальненого відношення до життя, розширенням ціннісно-смыслового простору молоді особистості, відбудовою єдиної життєвої лінії і виявленням протиріч між особистістю й життєвими обставинами, виникненням спрямованості на цілі, пов'язані з віддаленим майбутнім.

При цьому важливого значення для підлітків набуває їхня здатність до самореалізації, яка визначається особливостями смислових настанов та особистісних смислів дитини і проявляється в різних формах. Якщо смислові настанови та загальна осмисленість життя підлітка характеризуються реалістичністю та конструктивністю, доцільно говорити про оптимальність та гармонійність його самореалізації [1, 5]. У процесі самореалізації молода особистість усвідомлює та оцінює свої істинні сили, та починає спиратися на них, регулюючи свою життєдіяльність.

Спроможність підлітків самореалізуватись у системі контактів із однолітками, уникнути почуття самотності, зайняти бажане місце в системі взаємодії з оточуючими, довести власну самостійність та компетентність у житті визначається особливостями їхніх провідних смислових настанов та особистісних смислів, орієнтування на саморозвиток та комунікацію, як на цінність.

Самореалізація визначається С.І. Кудіновим [3] як сукупність інструментально-стильових і мотиваційно-смыслових характеристик, які забезпечують постійність устремлень і

готовність до самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності у процесі онтогенезу. При цьому, вихідним компонентом у системі самореалізації особистості виступає установочно-цільовий компонент, в якому інтегруються конкретні цілі, установки, наміри і загальна програма інструментально-смыслового забезпечення, реалізація того чи іншого відношення в конкретних умовах поведінки і діяльності.

Також самореалізація особистості є результатом поєднання двох груп факторів: тих, що залежать від самої особистості, та чинників, що детермінуються соціальним оточенням. Серед першої групи факторів, С.І. Кудінов, Л.А. Коростильова, Р.А. Зобов та В.Н. Келасьєв [3] виділяють ціннісні орієнтації, готовність до самопобудови, гнучкість мислення, уяви та наявні в особистості смисли. Другу групу факторів самореалізації особистості складають соціальна ситуація, рівень життя, вплив засобів масової інформації на людину тощо. Таке поєднання факторів, що визначають самореалізацію особистості, дозволяє визначити її основні аспекти при розумінні самореалізації підлітків у соціальних стосунках.

У свою чергу, К. Роджерс визначає самореалізацію як здібність та прагнення особистості до постійного самовдосконалення. При цьому вона виступає як інтегральний механізм саморегуляції поведінки шляхом впливу на «Я-концепцію». Таке розуміння процесу самореалізації важливе для розуміння її особливостей у підлітковому віці, адже найбільш актуальним на цьому етапі становлення особистості є формування «Я-концепції», її зміни у процесі міжособистісної взаємодії та презентування свого «Я» іншим людям. До того ж факт активності молоді особистості у неформальних угрупованнях є одним із розповсюджених шляхів життєвої самореалізації підлітків, що доводить їх намагання демонструвати свої психологічні особливості оточуючим у процесі соціальної взаємодії [7].

Сучасні дослідники (О.С. Гозман, А.В. Мудрик, Г.К. Селевко) розглядають самореалізацію як вироблення життєвої позиції, встановлення цільовідповідних міжособистісних відносин, формування адекватної самооцінки, які сприяють забезпеченню та розвитку різних аспектів

самореалізації. О.С. Гозман визначає даний процес як реалізацію особистістю своїх сил і можливостей, повноцінне проживання життя [3].

На думку О.В. Селезнєвої [7], центральне місце в системі детермінації самореалізації належить смисловим утворенням особистості. Адже основні мотиви та смисли, якими керується людина у процесі самореалізації, виступають її важливим детермінантом і взагалі, даний процес можливий лише за умови, коли в людини наявний сильний мотив для особистісного зростання. Смилова сфера особистості забезпечує функції спонукання до особистісного самовираження і співвіднесення внутрішніх рівнів організації людини, її життєвих планів і соціальних обставин, а також регуляцію цілісної життєдіяльності людини.

Особливе місце серед смислових утворень займає смисл життя – більш чи менш усвідомлене переживання інтенційної направленості і результативності свого життя, що виступає як критерій її суб'єктивного оцінювання та джерело задоволеності чи незадоволеності ним. Намагаючись реалізувати свої життєві смисли, особистість постійно змінює, уточнює і розвиває їх, чи пристосовуючись до дійсності, чи пристосовуючи дійсність до своїх цілей та смислів. Саме в життєвому смислі особистості відображається конструктивність та продуктивність її життя, інтегруються різні аспекти її «Я».

У процесі самореалізації підлітки усвідомлюють та оцінюють свої сили і починають спиратися на них, регулюючи свою життєдіяльність. Особливе місце при цьому належить їхній активності у неформальних угрупованнях, де молодь апробує різні соціальні ролі, вибудовує бажану для себе систему міжособистісних стосунків, усвідомлює свої особистісні риси та проявляє їх у максимальній мірі [5]. Наприклад, представлення своєї самостійності реалізується підлітками через участь у діяльності неформальних об'єднань, усвідомлення таких якостей, як незалежність та мужність, виражається і демонструється у їх проявах у активності неформальних груп – відстоювання інтересів спортивного клубу, музичного стилю тощо.

У процесі дорослішання підліток переходить від зовнішньої детермінації своєї активності до внутрішньої, стає спроможним узгодити свої внутрішні прагнення і можливості зі своїми стратегічними цілями. Апробовуючи можливості довести незалежність у неформальній активності, молода особистість уточнює свої життєві плани, частина з яких суттєво змінюється та позбавляється максималізму, набуває ознак реальності. Наприклад, маючи життєві наміри стати відомим музикантом, підліток починає грати в гурті, і за невеликий проміжок часу усвідомлює, що першочерговий задум не так легко реалізувати. Як наслідок він корегує свої життєві плани, перебуваючи не у сфері формальної активності (школі), а в системі неформальних контактів та творчої діяльності.

Поступово апробовуючи свої можливості в системі формальної діяльності (навчання у школі) та неформальної активності в угрупованнях, підліток розвиває свої особистісні сили, усвідомлює смисл життя, який у подальшому стає основною детермінуючою силою його самореалізації. Процес самореалізації набуває незалежного, самоорганізованого, творчого характеру, а кризи, що неодмінно його супроводжують, стають конструктивними, інтегруючими та декомпенсаторними. Молода людина починає усвідомлювати життя як потік життєтворчості і переживання самого смислу існування, що обумовлює формування почуття задоволеності процесом самореалізації і потреби у подальшому розвитку.

У свою чергу, О.М. Леонтєв, говорячи про самореалізацію особистості, наголошував на визначальній ролі суспільної діяльності при цьому. Так, включаючись у спільну діяльність особистість при звичається до життя інших людей, присвоюючи їх культуру, звички, навички тощо. Він вважає, що діяльність формує та видозмінює саму психіку, а отже, особистість. За словами О.М. Леонтєва [6], істинне народження особистості підлітка відбувається тоді, коли він починає усвідомлювати себе частиною суспільства, бере участь у спільній та суспільно значимій діяльності. При цьому в основі становлення та функціонування особистості лежить процес ієрархізації мотивів, які спонукають особистість до діяльності. Процес самореалізації, за О.М. Леонтєвим, являє собою

опредмечування сутнісних сил і можливостей особистості в її соціальній діяльності, покладення себе у продуктах своєї діяльності та особистісних вкладах в інших людей. Схожі ідеї щодо самореалізації особистості можна окреслити у теорії персоналізації А.В. Петровського, де особистість ніби продовжує своє життя у вкладеннях, які залишаються в інших людях за результатами її життєдіяльності.

Підлітки-неформали самореалізуються виконуючи спільну діяльність у неформальних угрупованнях, яка хоч і підпорядковує їх усіх спільній меті, але часто має специфічне ціннісне забарвлення. Наприклад, виготовляючи атрибути субкультури чи готуючи виступ на концерті, кожен із учасників проявляє свої потенційні можливості та особистісні якості. А результати їхньої творчої діяльності (наприклад, тексти пісень) можуть виступати у вигляді вкладень в інших людей, провокуючи у останніх певні емоційні переживання, роздуми, змінюючи особистісну та життєву позицію тощо.

Вагоме значення для життєвої самореалізації підлітків-неформалів мають притаманні їм смислові конструкти, що окреслюються в наративах – властивих особистості способах структурувати оточуючий світ. Втілення індивідуального досвіду підлітків у формі наративу (історій, розповідей) дозволяє їм осмислити свій досвід через більш широкий контекст, оскільки форма наративу, сама по собі передбачає історично опосередкований досвід міжособистісних відносин [8]. У наративі підлітки обґрунтовують свої вчинки і вибудовують каузальні залежності між життєвими подіями, що сприяє укріпленню їх «Я-концепції». За допомогою наративів підліток вибудовує несуперечливу картину власного «Я», що конструюється за допомогою соціальних відносин, виступає їхньою функцією.

Конструювання власного «Я» підлітками, відповідно Р. Харре, реалізується в системі соціальних відносин, а взаємодія відіграє при цьому центральну роль. Саме інтеракція знаходиться в центрі аналізу процесу конструювання внутрішнього світу особистістю, оскільки саме у взаємодії визначається властивість мови позначувати об'єкти оточуючої дійсності, з одного боку, та є сферою вираження мови, з іншого.

Конструювання наративів молодими особистостями виступає, з одного боку, механізмом ідентифікації і самоосмислення, а, з іншого, – надає їм ресурси для самореалізації і виступає фундаментальним компонентом соціальної взаємодії.

Форми наративів, закріплені у культурі, виступають прототипами, на основі яких суб'єкт свідомо чи неусвідомлено вибудовує свої власні життєві історії. У цих «культурних» наративах вже закладені основні оцінки, дані ним культурою. Відповідно, такий же механізм спостерігається під час конструювання наративів підлітками під впливом активної діяльності у неформальних об'єднаннях, що несуть у собі наративи молодіжних субкультур. Вони являють собою прототипи бачення оточуючого світу підлітками різних неформальних об'єднань. Так, представники романтико-ескапістських груп переважно конструюють власний внутрішній світ під впливом розцінення оточуючої дійсності, як позбавленої смислу, такої, що характеризується ознаками втрати сенсу існування суб'єкта у світі. Натомість конструювання наративів підлітків із агресивних неформальних об'єднань відбувається, переважно, під впливом субкультурних прототипів у вигляді реалізації своїх намірів на активне та агресивне самовираження, відстоювання власної позиції, розцінення світу як простору для реалізації своїх прагнень при умові постійної боротьби з «ворогами», які заважають самореалізації молоді.

При цьому процес побудови наративу підлітками об'єднує реальність їхнього «істинного Я» і реальність їх «публічного Я». Бажаний «образ Я» підлітка, який він прагне створити у партнерів по взаємодії під час самореалізації, перетинається з тим реальним «образом Я», що конструюється у процесі створення наративу. Тобто осмислення підлітками самих себе включає два модуси: публічний, які піддається змінам, та особистісний модус – персональні характеристики, з якими особистість ототожнює себе [8].

Система стосунків підлітка в неформальних об'єднаннях виступає певним середовищем, де конструюється та формується його «Я», зникає розірваність між особистим та публічним «Я». Сконструйована у процесі міжособистісної взаємодії ідентичність підлітка несе в собі як відображення культурних і

соціальних норм, так і відображення суб'єктивного погляду підлітка на власну історію (наратив).

Система поглядів стосовно власного «Я», що утворюється у підлітка, стосується не лише процесу управління враженнями для реалізації конкретних цілей у міжособистісному спілкуванні, а і процесів конструювання ідентичності і згладжування протиріч, узгодження його реального та публічного «Я». Загалом, як зазначає О.В. Селезньова [7], особистість може самореалізуватися лише представляючи своє «Я» у системі соціальних контактів, взаємодіючи з іншими людьми.

Таким чином, приймаючи сучасні погляди на психологічний зміст феномену самореалізації, можна стверджувати, що активність підлітків у діяльності неформальних угруповань виступає вагомим компонентом їхньої самореалізації. Адже проявляючи максимум своїх сил та можливостей у неформальній взаємодії, вони демонструють свою життєву позицію та реалізують потребу у міжособистісному спілкуванні, що і виступає основним шляхом їхньої самореалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розвиток смислової сфери підлітків залежить від специфіки протікання процесів когнітивного розвитку, ускладнення механізмів смислової регуляції поведінки, особливостей відображення цінностей соціального оточення в індивідуальних смислах підлітків.

Самореалізація підлітків виступає процесом найбільш повного вираження їхніх особистісних можливостей у системі соціальної взаємодії, що визначається наявними в них особливостями ціннісно-смислової сфери. Остання забезпечує функції спонукання до особистісного самовираження і співвіднесення внутрішніх рівнів організації людини, її життєвих планів і соціальних обставин, а також регуляцію цілісної життєдіяльності людини.

У процесі самореалізації підлітки усвідомлюють та оцінюють свої сили і починають спиратися на них, регулюючи свою життєдіяльність. Особливе місце при цьому належить їхній активності у неформальних угрупованнях, де молодь апробує різні соціальні ролі, вибудовує бажану для себе

систему міжособистісних стосунків, усвідомлює свої особистісні риси та проявляє їх у максимальній мірі. Підлітки самореалізуються виконуючи спільну діяльність у неформальних угрупованнях, проявляючи власні особистісні риси та можливості, представляючи їх партнерам по спілкуванню.

У процесі дорослішання підліток переходить від зовнішньої детермінації своєї активності до внутрішньої, стає спроможним узгодити свої внутрішні прагнення і можливості зі своїми стратегічними цілями. Поступово, апробовуючи свої можливості у системі неформальної активності, підліток розвиває свої особистісні сили, усвідомлює смисл життя, який у подальшому стає основною детермінуючою силою його самореалізації. Молода людина починає усвідомлювати життя як потік життєтворчості і переживання самого смислу існування, що обумовлює формування почуття задоволеності процесом самореалізації і потреби в подальшому розвитку.

Вагоме значення для життєвої самореалізації підлітків-неформалів мають притаманні їм смислові конструкти, що окреслюються у наративах, – властивих особистості способах структурувати оточуючий світ. Особливу роль у їхньому конструюванні відіграють дискурси неформальних молодіжних об'єднань, які відображають поєднання типових соціальних дискурсів та специфічних субкультурних елементів бачення світу молодими людьми. У наративі підлітки-неформали обґрунтовують свої вчинки і вибудовують каузальні залежності між життєвими подіями, що дозволяє сформуванню непротивітливую картину власного «Я», яке конструюється за допомогою соціальних відносин. При цьому процес побудови наративу підлітками об'єднує їхні «істинне Я» і «публічне Я». Бажаний «образ Я» підлітка-неформала, який він прагне створити в інших, перетинається з тим реальним «образом Я», що конструюється в процесі створення наративу.

Проте здійснений аналіз особливостей самореалізації підлітків-неформалів не дає можливість ґрунтовно вивчити механізми формування ціннісно-смислових конструктів дітей під впливом соціальної взаємодії та їхнього впливу на спілкування. Дана проблема не є остаточно розробленою і

потребує подальшого вивчення, яке буде спрямоване на емпіричне дослідження впливу активності підлітків у неформальних об'єднаннях на формування їхньої ціннісно-сміслової свідомості.

Список використаних джерел

1. Вайзер Г.А. Смысл жизни и двойной кризис в жизни человека / Г.А. Вайзер // Психологический журнал. – Т19. – №5. – 1998. – С. 3–14.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднічук. – К. : Каравела, 2009. – 400 с.
3. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
4. Кудинов С.И. Функционально-стилевой подход в исследовании самореализации личности / С.И. Кудинов // Наука. Образование. Практика : сборник материалов региональной межвузовской научно-практической конференции. – Уфа : Восточный университет, 2007. – С. 37–41.
5. Лавріненко В.А. Психологічні особливості становлення смислової сфери підлітків / В.А. Лавріненко // Психологія і особистість. – 2013. – № 1. – С. 59–74.
6. Леонтьев Д.А. Психология смысла : природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
7. Селезнева Е.В. Смысловые детерминанты самореализации / Е.В. Селезнева // Мир психологии. – 2010. – №4. – С. 78–91.
8. Федорова Н.А. Проблема самопрезентации : подход нарративной психологии / Н.А. Федорова // Знание, понимание, учение : Работы молодых ученых. – 2007. – №2. – С. 206–212.

В.А. Лавриненко

ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫЕ ОСНОВЫ ЖИЗНЕННОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ПОДРОСТКОВ-НЕФОРМАЛОВ

В статье анализируются особенности становления смысловой сферы подростков. Рассматривается специфика процесса самореализации молодежи в системе неформальных межличностных отношений и его ценностно-смысловые основы, роль смысловой сферы в детерминации самореализации подростков-неформалов. Описывается влияние дискурсов субкультуры на становление нарративов подростков и их роль в процессе самореализации молодежи в неформальных объединениях.

Ключевые слова: самореализация подростков, ценностно-смысловая сфера, личностный смысл, детерминанты самореализации подростков, нарратив.

V. Lavrinenko

**VALUE-MEANING BASES OF LIFE SELF-REALIZATION
OF ADOLESCENTS FROM INFORMAL UNIONS**

The article analyzes the features of the formation of meaning sphere of adolescents. The psychological characteristics of personal development in adolescence, influence feelings of adulthood as a central personal formation of age, and intimate-personal communication as leadership activities at this stage of the individual formation are described.

This article analyzes the specifics of formation of value-meaning sphere of adolescents from informal unions. Features of influence of interpersonal interaction in informal groups in the process of formation of value-meaning sphere of youth are discussed.

The main features of adolescent's self-realization as a process of maximal presentation of their personal opportunities on the system of social interaction that bases on the specificity of value-meaning sphere of youth are presented. Besides, the functions of motivation to personal self-realization and correlation of internal stages of organization of a personality, his life planes and social circumstances, regulation of whole life activity of a person are described.

The characteristics of changes of external determination of the activity to internal, the opportunity of coordination of intentions and life strategic planes are analyzed.

Also, the article deals with the theme of adolescent's informal activity, their communication, interaction and demonstration of feeling of adulthood in relations and process of constructing of image of «I» and its presentation to communication partners.

The psychological characteristics of influence of social discourses on the formation of narratives of adolescents from informal unions and their self-realization are described.

Also, the perspectives for further research semantic areas that are focused on the empirical study of structural features of personal meanings and life purport adolescents are outlined.

Key words: *self-realization of adolescents, value-meaning sphere, personal meaning, determinants of self-realization of adolescents, narratives.*

Надійшла до редакції 10.12.2014 р.